

www.dereta.rs

Biblioteka
XX vek

Urednici izdanja
Aleksandar Šurbatović
Anja Marković

Naslov originala
Robertson Davies
FIFTH BUSINESS

Canada Council Conseil des arts
for the Arts du Canada

*We acknowledge the support of the Canada Council for the Arts,
which last year invested \$153 million to bring the arts to
Canadians throughout the country.*

*Nous remercions le Conseil des arts du Canada de son soutien.
L'an dernier, le Conseil a investi 153 millions de dollars pour mettre
de l'art dans la vie des Canadiennes et des Canadiens de tout le pays.*

Copyright © Robertson Davies, 1970
Copyright renewed Pendragon INK, 1998.
Copyright © ovog izdanja dela *DERETA doo*

ROBERTSON DEJVIS

MARGINALAC

Prevod s engleskog
Slobodan Damnjanović

Beograd
2016.
DERETA

VELIKI KANADSKI ROMAN

Kanadska književnost iznedrila je sad već brojne, svetski poznate i uvažene pisce, ali bi se moglo reći da je Robertson Dejvis svojevrsna personifikacija te literature. U kanonu kanadske književnosti Robertson Dejvis predstavlja jednu od najvećih i najdugovečnijih figura. Njegov doprinos kulturi te severnoameričke države nemerljiv je budući da je pisao romane, eseje, drame, bavio se glumom i novinarstvom, te bio aktivni član akademske zajednice za vreme profesorskog angažmana na Koledžu Triniti u Torontu. Za uspehe na svim tim poljima višestruko je nagrađivan od domovine, književnih udruženja i univerziteta širom sveta. Robertson Dejvis je nosilac državnog ordena za vrhunski doprinos kanadskoj kulturi, počasni nosilac titule doktora književnih nauka Univerziteta Oksford, dobitnik glavnih kanadskih književnih nagrada, a našao se i u užem krugu kandidata za Bukerovu nagradu 1986. Jedan od kurioziteta i svedočanstva Dejvisove veličine u Kanadi jeste i poštanska marka s njegovim likom izdata na njegov stoti rođendan.

Robertson Dejvis rođen je 1913, u osvit Prvog svet-skog rata koji će ostaviti značajan pečat na likovima u njegovim delima. U porodici senatora Vilijama Ruper-ta Dejvisa, poreklom iz Velsa, od najmlađih dana bio je izložen uticaju pisane reči. Naime, i otac i majka bili su

strastveni čitaoci, a oboje su se bavili novinarskim poslom, što je svakako umnogome uticalo na izbor životnih poziva mladog Robertsona. Porodica Dejvis živela je u skladu s učenjima Prezbyterijanske crkve, koju će Robertson mnogo godina kasnije zameniti anglikanskom veroispovešću, pa će duh crkve i religioznih učenja provejavati njegovim delima. Treća vrsta važnih ranih uticaja na kasnija opredeljenja Robertsona Dejvisa svakako proističu iz njegovog zanimanja za glumački poziv i teatar. Još od najmlađih dana učestvovao je u pozorišnim produkcijama, što će ga 1935. odvesti u Englesku na Koledž Bejliel u Oksfordu, gde će diplomirati tezom o dečacima glumcima u Šekspirovim komadima. U periodu između odlaska iz svog ruralnog kraja u Ontariju i dolaska na Oksford, Dejvis je studirao u Kingstonu u matičnoj državi i usput započeo novinarsku karijeru.

Završetak studiranja u Engleskoj ujedno je bio i početak kratkotrajne glumačke karijere, ali i pisanja za čuveno londonsko pozorište *Old Vic*, gde je Dejvis upoznao i suprugu Brendu Metjuz s kojom će provesti ostatak života. Pred rasplamsavanje Drugog svetskog rata novopečeni bračni par se vratio u Kanadu gde se Dejvis ozbiljno posvećuje karijeri novinara, kao urednik dva časopisa, ali i vlasnik nekoliko medijskih kuća. Naporedo s tim, Dejvis je razvijao karijeru pozorišnog kritičara, teoretičara i dramskog pisca, te pisao knjige o svom viđenju teorije glume, koje je potom praktično primenio pišući pozorišne komade. Jedan od njih, *Eros za doručkom*, dobija 1948. nagradu za najbolju kanadsku predstavu te godine.

Uporedo s tim obavezama Dejvis je pisao brojne humoristične eseje u časopisu *Igzeminer* koje je objavljivao pod pseudonimom Samjuel Marčbanks. Njegove članke,

odnosno uvodnike iz pomenutog časopisa, karakterišu britkost, duhovitost i ironično mimoilaženje u mišljenju s Robertsonom Dejvisom, a većina ih je izašla u nekoliko zbirki eseja pod imenom Samjuel Marčbanks, koji je do tad već postao omiljeni kanadski kolumnista.

Uspeh ostvaren u svetu medija i dramaturgije ipak nije do kraja zadovoljio Dejvisa, zbog čega se on već početkom pedesetih obreo u svetu književne proze, najuspešnijem polju njegovog intelektualnog angažmana. Spisateljsku karijeru počeo je *Saltertonskom trilogijom* (*The Salterton Trilogy*), romanima napisanim tokom pedesetih u kojima je na duhovit način razmatrao teškoće kulturnih poslenika u Kanadi i rada u provincijskim novinama. Dejvis je potom postao profesor na Koledžu Triniti u Torontu i nakon dvanaest godina izdao roman po kojem je i danas najpoznatiji – *Marginalac* (*Fifth Business*). Ideje započete u tom najuspelijem delu razradio je do kraja u naredna dva dela čime je zaokružio još jednu trilogiju, ovaj put *Detfordsku* (*The Deptford Trilogy*). Dejvisov opus u naredne dve decenije dopuniće dve nove trilogije, *Korniška* (*The Cornish Trilogy*) i nedovršena trilogija posvećena Torontu. Osamdesetih godina, pa sve do smrti 1995, odnosno nakon povlačenja iz univerzitetskog života, Robertson Dejvis je neumorno učestvovao u raznim javnim nastupima, promovišući svoje romane, ali i kanadsku književnost i kulturu, pre svega širom zemalja engleskog govornog područja.

To, međutim, nije uvek bio lak zadatak. Sedamdesetih godina dvadesetog veka izvesni kritičar londonskog *Tajmsa* otvorio je prikaz jednog romana Robertsona Dejvisa sledećim rečima: „Priča o dobrom romanu nekog kanadskog pisca zvuči kao početak lošeg vica.” Američki izdavači,

s druge strane, imali su tendenciju, kako Dejvis kaže u intervjuu za *Paris rivju* iz 1986, da traže od kanadskih pisaca da smeste radnju svojih prozних dela nešto južnije, s druge strane granice. U tome se verovatno ogleda i najveći uspeh Dejvisa kao kanadskog autora – svojim opusom uspeo je da stekne poštovanje kritike i čitalačku publiku van granica svoje zemlje i postane jedan od velikana pisane reči anglofonih kultura.

Kritika i čitaoci uglavnom se jednoglasno slažu u pogledu najboljeg Dejvisovog romana. Iako je za neka druga dela dobijao značajne nagrade ili bio nominovan za njih, roman *Marginalac* ostaje najuverljivije svedočanstvo o veličini ovog kanadskog spisatelja. Velika američka izdavačka kuća *Modern lajbrari*, primera radi, ubraja ga u sto najboljih romana napisanih na engleskom u dvadesetom veku, a to je ujedno i najpoznatije njegovo delo. *Marginalac* je prvi put štampan 1970. u Kanadi. Dejvis kaže da je od početne ideje do nastanka njegovog, ispostaviće se, ključnog romana prošlo čak deset godina. *Marginalac* je prvi deo takozvane *Detfordske trilogije*, osobito hvaljene zbog inventivnog pripovedačkog glasa i bogate karakterizacije. Životne staze glavnih junaka i pripovedača ta tri romana kreću iz iste tačke i preplicu se tokom njihovog veka, a svaki od njih nosi izvesnu tajnu koja usmerava radnju ka neočekivanom raspletu. U prvom romanu te serije sabrana su Dejvisova životna iskustva, ljubav prema mitu i magiji, kao i poznavanje psihologije palanke, pa su brojne sličnosti između naratora i autora *Marginalca*.

Sam naslov ovog romana upućuje neposredno na naratora, ali treba imati na umu da je on nešto drugačija vrsta marginalca od galerije poslovičnih izopštenika iz

društva u književnim delima. Dejvis je svog pripovedača u ovom romanu odredio kao sporednu ličnost, „neparan lik”, bez pandana u operskoj postavci kao oličenju životne pozornice, ali lik bez kog ni primadona, ni njena rivalka, ni njen ljubavnik, kao ni negativac nisu potpuni ni dovoljni da iznesu priču. *Marginalac* je u takvoj postavci istovremeno i skrajnut i ključan, neophodan za istinski zaplet, ali ni po čemu spektakularan.

Ključna slika za rađanje ove pripovesti ili, kako ga Dejvis naziva, „jezgro” iz kojeg se razvio njegov najpoznatiji roman jeste scena grudvanja dvojice dečaka na ulici malog sela u kanadskoj provinciji. Dejvis kaže da je taj prizor bio pokretački motiv za pisanje *Marginalca* – dva dečaka se grudvaju na seoskom sokaku u zimsko predvečerje. Ta slika mu se, kako kaže, dovoljno često ukazivala i terala ga da promisli zašto ta deca to rade, zbog čega jedan gađa drugog i šta se sve može iz toga izroditi. Let te bačene grudve dovodi do tektonskih promena u životima nekoliko likova.

Od tog trenutka Dejvis provodi čitaoca kroz život Danstana Remzija i tka delikatne niti njegove psihe, kojih je ponekad i sam pripovedač nesvestan. U tom pogledu, *Marginalac* se umnogome oslanja na učenje i teorije Karla Gustava Junga, kojeg je Dejvis opsesivno proučavao pošto je shvatio da se ne slaže do kraja s isključivošću Frojdovih ideja. Upravo suprotna osobina Jungovog modela, odnosno otvorenost prema raznovrsnim objašnjenjima nečije psihologije koju Jung ne svodi na jedan presudan element, privukla je Dejvisa i podstakla ga da uvrsti te zamisli u svoje delo. *Marginalac* obiluje jungovskim arhetipovima i motivima, čime autor tvori složenu psihološku strukturu svojih likova i mistifikuje dinamiku njihovih

odnosa. Slikajući junake na taj način, autor pokušava da predoči svoje uverenje da je duhovni aspekt života iznad svakodnevnih, svetovnih problema, da spiritualno ima primat u odnosu na materijalno. Jungove ideje, kako Dejvis kaže, proširuju shvatanje života i upravo su suprotne od svedenosti i ograničenosti Frojdove psihoanalize. Moglo bi se reći da je njegov pripovedač upravo po tom ključu isprovociran da porekne redukovanu verziju svoje biografije u članku o njemu i s izvesnom srdžbom objasni školskom upravitelju, a istovremeno ispriča i čitaocima, svoju sveobuhvatnu životnu priču, usredsređujući se na potankosti najskrivenijih misli i nagona koji su ga odredili. Tu, dakle, svom silinom isplivava značaj njegove opsednutosti gotovo legendarnim rodnim mestom Detfordom, pozadina strasti prema svetačkim životopisima, uloga majčinske i ljubavničke figure gospođe Dempster i njegovog edipovskog odnosa s njom, naklonost i surevnjivost prema najboljem prijatelju i arhetipskom neprijatelju Boju Stontonu, te sve druge slike realnosti izdignute na nivo mitskog značaja za njegovu ličnost. Danstan je oličenje introvertnog arhetipa koji iz drugog plana pruža podršku drugima, a svoj život proživljava tek polovično. Nasuprot njemu Boj Stonton je slika ekstrovertne psihe, čovek koji živi život bez zadržke, ali i bez udubljanja u analiziranje vlastitih postupaka i motiva. Njegovi ciljevi su jasni i tiču se moći, oličene u novcu, ženama i vlasti, dok je Danstanu prepušteno razumevanje vlastitog sopstva i psiholoških motiva i strukture drugih. Danstanova ispovest ima za cilj da dokaže kako je njegov život protekao bogato i ispunjeno, na njemu svojstven način, u ključnoj premda nikad veličanstvenoj ulozi marginalca koju mu je sudbina dodelila, počev od ranog detinjstva na

detfordskim sokacima, preko evropskih frontova u Velikom ratu i karijere historičara i hagiografa, do ličnih odnosa s ljudima iz svog okruženja.

Isto tako, *Marginalac* je i roman preobražaja. Dejvisovi likovi prolaze kroz transformacije koje ih pretvaraju u potencijalno nove osobe, ali ipak sa snažnim pečatom njihovih pređašnjih ličnosti. Te promene se naziru i u imenima junaka ovog romana. Sva tri glavna junaka menjaju ime u nekom trenutku života, kao da žele naglasiti otvaranje novog poglavlja i suočavanje s novim verzijama svojih ličnosti. Svi oni, međutim, ostaju i duboko ukorenjeni u palanačkom Detfordu, otelotvorenju strahova i zebnji iz detinjstva. Danstan Remzi je i pored transformacije i novog rođenja nakon tragičnog iskustva u Velikom ratu svestan da je „telesno napustio Detford“, ali da ga „u duhu nikad“ neće ostaviti. Detford je stoga ključna odrednica i ključno odredište života sva tri glavna junaka i kao takav definiše njihove ukrštene sudbine i uređuje dinamiku njihovih odnosa.

Mitsko preobražavanje ukazuje i na značaj još jedne važne teme koja zaokuplja pripovedača ovog romana. Naime, Danstan Remzi je opsednut svecima, odnosno ljudskom potrebom za čudesnim junacima. Zato se kao hagiograf manje bavi njihovim religijskim značajem i ulogama, a više se usredsređuje na njihovu izuzetnost i njen odraz u drugim ljudima. Na to ga, naravno, direktno podstiče ideja o gospođi Dempster kao svetici, koja po njegovom mišljenju ispunjava tri crkvena merila potrebna za svetost. No, suština te Danstanove zamisli leži u tome koliko je njeno iskustvo relevantno za njegov život. Danstanova sudbina je obojena refleksijama života gospođe Dempster, a njegoova potreba da je uklopi u hagiografski

sistem predstavlja samo svojevrsnu racionalizaciju tog dubokog, unutrašnjeg impulsa u ljudskom biću.

Religija i moral su, s druge strane, datosti Danstonovog života, te i zbog toga njegovo interesovanje za mitove nalazi obličje u svetačkim žitijima. Time se zamagljuje razlika između istorije i mitologije, u Danstanovom slučaju i bukvalno, budući da je on i istoričar i hagiograf. Njegova preokupacija svecima proističe možda i iz dvojake prirode njihovih narativa gde fantastične odlike priča o njima uvek imaju utemeljenje u realnim događajima, a zajednica je ta koja na osnovu svojih psiholoških potreba i osobina oblikuje ko će od njih biti kanonizovan. Baš kao što Dejvis u svojim likovima prepliće mitsko, arhetipsko i realno, i Danstan Remzi na sličan način pristupa svecima za koje se zanima i pokušava da dokuči šta je presudna karakteristika koja ih čini izuzetnima.

Najzad, kad je reč o pitanjima kojima se bavi ovaj roman, nemoguće je zaobići temu života u maloj sredini i njenog odraza na ličnosti i sudbine protagonista ove priče. Robertson Dejvis je znao mnogo o takvom okruženju. Odrastao je u veoma živom mestu nalik Detfordu iz njegove trilogije. Pažljiv čitalac Dejvisove biografije prepoznaće u njegovom rodnom mestu detfordsku šljunkaru i napuštenu železnicu, kao i celu galeriju različitih likova, od ekscentričnih vernika i lokalnih novinara, do skitnica u prolazu i izgubljenih Indijanaca. Dejvisov stav prema takvoj sredini nije nužno isključivo negativan ili isključivo pozitivan. Ima neke tvenovske topline u opisima nestašluka detfordskih dečaka po lokalnim bogazama, kao i bartovskog sarkazma u opisima lažnog morala stanovnika Detforda. Kao dete novinara i čovek koji je proveo decenije na uredničkim mestima štampanih medija, Dejvis

je bio svestan da se „mnogo toga može saznati o ljudima kad vodiš novine” i nije bežao od te vrste uticaja u svojim delima, pa je otuda stvorio veoma plastičnu sliku Detforda. Dejvis se, međutim, izdiže iznad osuđivanja ili veličanja provincijskog okruženja i dočarava ga jedino kao snažan pečat na ličnostima svojih protagonista marginalaca.

Najvažniji od njih u ovom romanu svakako je pripovedač Danstan Remzi. U ispovesti upravitelju škole, gde reaguje na članak koji je sveo njegov život na višedecenijsko obitavanje usamljenog predavača, Remzi se čitaocu predstavlja kao istraživač mitova i svetačkih čuda čija se sudbina mnogo intenzivnije preplitala s drugim ljudima nego što bi se to dalo pretpostaviti iz pojednostavljenog prikaza njegovog životnog puta predočenog u tom tekstu. Prateći njegovu pripovest, međutim, teško je otrgnuti se utisku, što i sam narator zaključuje, da je kroz život prošao većito igrajući sporednu ulogu. Ipak, i takav je bio važan katalizator događaja u životima ljudi oko sebe, pre svega gospođe Dempster i Boja Stontona, što je i suštinski Remzijevo tragikomično usud. Treba takođe imati na umu da Danstan nije uvek najiskreniji pripovedač. U tome je umnogome sličan Nabokovljevom Lambertu. Dejvisov junak deli s Lambertom Lambertom i duhovnu i intelektualnu naklonost ka starom svetu, te je Evropa važno odredište njegovih životnih puteva, bilo da se radi o učešću u Prvom svetskom ratu, putovanjima zarad proučavanja hagiografije ili susreta s Padreom Blazonom.

Ipak, ni tvrdnja da su i drugi junaci ove pripovesti u neku ruku likovi s margine ne bi bila pogrešna. Iako je Boj Stonton sušta suprotnost introvertnom Danstanu Remziju, i njegova životna sudbina obeležena je detfordskim pečatom, ma koliko ga on zanemarivao i odbacivao.

Najveća Stontonova ambicija jeste da se hijerarhijski približi princu od Velsa, a najbolja prilika za to je politika u koju zalazi nakon godina revnosnog sticanja bogatstva u biznisu. Tad, međutim, i dolazi do kraha njegovih stremjenja jer shvata da nikad neće uspeti da postane deo najviših društvenih krugova i da prilika koja mu se ukazala ipak ne zadovoljava njegove potrebe. Stonton ostaje na marginama visoke politike, a svojevrsno ogledalo svog detfordskog usuda može da vidi i u supruzi Leoli, ženi koja i pored najvećih napora ne uspeva da usvoji manire visokog društva kojem stremi njen muž.

Slično bi se moglo ustvrditi i za Magnusa Ajzengrima, mađioničara, zabavljača i svetskog putnika, koji je po definiciji na obodu društva. Njegovo okruženje sačinjavaju cirkusanti i nakaze zbog kojih publika, pored njegovih mađioničarskih veština, dolazi na njegovu predstavu. Gospođa Dempster je još jedan lik i doslovno izopšten iz zajednice zbog drugačijeg pristupa životu i nepristajanja na sveopšta pravila igre. Konačno, lepota ovog romana jeste u istančanosti i toplini s kojima Dejvis dočarava njihove sudbine i živote u konfliktu između svesti o sporednosti vlastitih uloga, s jedne, i donekle prirodnog doživljaja sopstvene veličine i značaja koje čovek nosi u sebi, s druge strane.

Dejvisov pripovedač u jednom trenutku čak i Kanadu predstavlja u tom svetlu, kad kaže da je, zato što je Kanadanin, „duboko ubeđen u inferiornost svog naroda”. Reč je, dakle, o nečemu što Robertson Dejvis posmatra kao ključnu karakteristiku svojih junaka i njihovog sveta, donekle uslovljenu i kulturom iz koje dolaze. Ideja o Kanadi kao margini provejava i u Dejvisovim intervjuima, svakako ne bez osnova. Kanada je dugo vremena bila na

marginama britanske imperije, i politički i kulturno. U savremenom dobu ona je i određeni vid margine u odnosu na dominantnu severnoameričku kulturu Sjedinjenih Država, na šta je Dejvis često podsećao. Po njegovom mišljenju, kanadski pisci mogu da urade za svoju zemlju isto što i drugi pisci za svoje države – da oblikuju nacionalnu književnost, predoče svojevrsan „nacionalni karakter” i krajnje ubedljivo daju „istinski prikaz suštine života kakav se živi u Kanadi”.

Objavljivanjem srpskog prevoda *Marginalca* Robertson Dejvis se sa zakašnjenjem predstavlja i našim čitaocima. Ova knjiga svakako nudi izvrstan uvid u majstorstvo ovog klasika kanadske književnosti koji je uspeo svojim literarnim pregnućem da se uvrsti među ključne pisce engleskog jezika i učinio za kanadsku kulturu isto što i Piter Kerī za australijsku. Kombinujući autobiografske elemente i autentična okruženja s izuzetno promišljenom psihološkom potkom, Dejvis je uspeo da ispiše izuzetno napete pripovesti prepune fantastičnih motiva. Taj „Čarobnjak sa severa” i danas je jedan od najpopularnijih i najznačajnijih kanadskih pisaca, a njegove velike priče nadživele su autora i vreme kad su napisane. Zato roman *Marginalac* predstavlja samo vrata u čarobni i mitski, a istovremeno realistični i uverljivi svet Dejvisove Kanade.

Igor Cvijanović

I

GOSPODA DEMPSTER

1.

Moja doživotna povezanost sa gospođom Dempster počela je 27. decembra 1908, u 5 časova i 58 minuta po podne, u trenutku kada sam imao deset godina i sedam meseci.

Vreme tog događaja utvrdio sam sa takvom preciznošću zato što sam se tog popodneva sankao sa Persijem Bojdom Stontonom, doživotnim drugom i neprijateljem i pritom se svađao sa njim zato što njegove nove i fine sanke – božićni poklon – po brzini nisu mogle da se mere sa mojim starim sankama. U našim krajevima nikad nije bilo mnogo snega, ali ga je tog Božića bilo dovoljno da pokrije i najviše travke na livadama; u takvim uslovima njegove sanke sa smešnim volanom i visokim salincima teško su se probijale kroz sneg i povremeno su zastajale, dok je moja starudija bila u stanju da juri i preko zaleđene trave bez imalo snega.

Tog popodneva Persi je bio ponižen, što je kod njega uvek izazivalo želju za osvetom. Roditelji su mu bili bogati; nosio je kožne, kupljene rukavice, dok sam ja imao pletene, delo ruku moje majke; stoga je bila nepravda da njegove divne nove sanke budu sporije od mojih. A takvu nepravdu Persi nije mogao da podnese bez velikog izliva zlobe. Omalovažavao je moje sanke, rugao se mojim rukavicama, i na kraju rekao kako je njegov otac bolji od

mog. Nisam ga udario jer bi to sigurno dovelo do tuče u kojoj sam mogao da izvučem deblji kraj. Umesto toga, rekao sam da odlazim kući, a on neka sam nastavi da se sanko. Ovo je bilo lukavo sa moje strane; naime, bližilo se vreme večere, a jedno od pravila moje porodice bilo je da niko i ni pod kojim uslovima ne sme da zakasni na večernji obed. Tako sam istovremeno poštovao i kućni red i Persija ostavio samog napolju.

Dok sam se vraćao u selo, on je išao za mnom, dobacujući sve nove i nove uvrede. Idući za mnom, zlobno je tvrdio kako se krećem poput neke stare krave; kako mi je zadnjica ogromna i trese se dok hodam; uglavnom se ponavljao u tim uvredama – maštovitost mu nije bila jača strana. Nisam mu odgovarao jer sam znao da ga moje ćutanje ljuti više nego svađa, i da posle svake uvrede on ispada glup, a ne ja.

Naše selo je malo i veoma brzo možeš da ga obiđeš s kraja na kraj; nije to bio gradić, pa da ima predgrađe. Ja sam išao ulicom, sve više ubrzavajući korak, jer sam pogledavši na svoj jeftin sat, božićni poklon (i Persi je imao sat, ali mu nisu dozvoljavali da ga nosi jer je bio suviše skup), video da je tri minuta do šest, odnosno da je trenutak da uđem u kuću, operem ruke tako da to moji roditelji čuju, i da se u šest nađem na svom mestu pored stola i, glave pognute u molitvi, dočekam početak obeda. Persi je bio van sebe od besa. Bilo je jasno da sam mu pokvario ne samo večeru već i čitavo veče. I tad se dogodilo ono što niko nije mogao da predvidi.

Ispred mene šetali su pastor Amasa Dempster i njegova supruga; on ju je držao ispod ruke i pritom zauzeo neki zaštitnički stav. Za mene je to bio uobičajen prizor; njih dvoje su u ovo doba uvek izlazili u šetnju, što je bilo

pomalo neobično, bar kad je naše selo u pitanju. Naime, gospođa Dempster bila je u poodmakloj trudnoći, a ljudi u selu smatrali su da žena u tom stanju ne treba mnogo da se pokazuje – posebno ako zauzima viši društveni položaj, a supruga baptističkog sveštenika svakako zauzima viši položaj u društvu. Persi je povremeno pravio grudve i gađao me, ali ja sam ih vešto izbegavao; umeo sam da naslutim kada grudva leti prema meni, a i Persija sam dobro poznavao. I bio sam ubeđen da će, dok ja budem ulazio u kuću, pokušati da me pogodi u leđa. Zato sam požurio – nisam ni trčao ni išao korakom – i našao se neposredno iza Dempsterovih upravo u času kada je Persi bacio grudvu i njom gospođu Dempster pogodio pravo u potiljak. Ona je kriknula i, držeći se za muža, pala na tlo; on bi je zadržao i sprečio da padne na zemlju, da se nije okrenuo da vidi ko je bacio grudvu.

Hteo sam da uletim u kuću, ali me je krik gospođe Dempster duboko potresao; nikad ranije nisam čuo kako odrasla osoba plače od bola, pa je taj zvuk užasno delovao na mene. Posle pada, ona je briznula u grčevit plač, i ja sam bio svedok scene koja mi je bila čudna i pomalo me zbunila; ona je ležala na zemlji i plakala, a njen muž ju je, držeći je u naručju, tešio nežnim rečima, prepunim ljubavnog tepanja. Nikad ranije nisam čuo da neki braćni par – ili bilo ko – tako bez stida i otvoreno koristi ljubavne reči i tepanja. Znao sam da prisustvujem „sceni”, što su moji roditelji, koristeći tu reč, smatrali ozbiljnim kršenjem pravila pristojnog ponašanja. Stajao sam tako, zureći u njih, kada je gospodin Dempster postao svestan mog prisustva.

„Dani” – rekao je – nisam imao pojma da zna kako se zovem – „pozajmi mi sanke da gospođu Dempster odvezem do kuće.”

Bio sam skrušen, mučen osećanjem krivice, jer je ta grudva bila namenjena meni, ali Dempsterovi očigledno nisu mislili na to. On je podigao svoju ženu, što mu nije bilo teško jer je bila mala, gotovo kao devojčica – i spustio je na sanke, koje sam ja vukao dok je on išao pored njih, zabrinuto se naginjući nad njom, tešeći je i tepajući joj jer je ona i dalje plakala kao dete.

Njihova kuća nije bila daleko – odmah iza ugla – ali je, dok sam čekao da gospodin Dempster skine svoju ženu sa sanki i odnese je u kuću, proteklo još malo vremena i ja sam na večeru zakasnio celih pet minuta. Odmah sam pojurio kući (na trenutak se zadržavši na mestu nezgode), oprao ruke, seo na svoje mesto i, gledajući pravo u stroge i ispitivačke oči majke, objasnio razlog kašnjenja. Izložio sam čitav događaj, pritom ističući, ali ne preterano, svoju ulogu dobrog samarićanina. O tome odakle je doletela grudva nisam rekao ni reč, a ni majka mi, na moje veliko olakšanje, nije postavila to pitanje. Mnogo više zanimala ju je gospođa Dempster, pa je, kada je večera završena i sudovi oprani, rekla ocu da će na časak otrčati do Dempsterovih da vidi treba li im neka pomoć.

Na prvi pogled ova njena odluka delovala je dosta čudno: mi smo bili prezviterijanci, a gospođa Dempster je supruga baptističkog propovednika. Ne, u našem selu nije vladalo neprijateljstvo između raznih veroispovesti, ali je vladalo uverenje da svako treba da se brine za svoje, ukoliko stanje nije toliko ozbiljno da je potrebna pomoć sa strane. Međutim, moja majka je, u određenoj meri, bila stručnjak za stvari povezane sa trudnoćom i rađanjem

dece. Jednom prilikom dr Mekozlend ju je pohvalio rekavši da je „gđa Remzi izuzetno sposobna žena”; ona je bila spremna da svoju veštinu stavi u službu bilo koga. Osim toga, gajila je izvesno saosećanje prema sirotoj, šašavoj gospođi Dempster, koja je imala tek dvadeset i jednu godinu i bila sasvim neprikladna za ulogu propovednikove žene.

Stoga je, čim je čula šta se dogodilo, otišla kod Dempsterovih, a nas trojica smo ostali u kući, svako zabavljen svojom lektirom. Ja sam čitao božićni broj „Bojs oun pejpera”¹; otac je čitao neki članak, napisan sitnim slovima, a stariji brat Vili bio je zabavljen čitanjem *Krstarenja „Kahalota”*; sva trojica smo sedeli oko peći, sve do pola devet, a onda smo nas dvojica morali na spavanje. Nikad nisam uspevao da zaspim odmah, pa sam i te večeri ležao budan, sve do pola deset, kad se moja majka vratila kući. U našoj kući postojao je čunak koji se iz trpezarije u prizemlju podizao do prvog sprata i bio odličan provodnik zvuka. Čim sam čuo da se majka vratila, išunjavao sam se iz sobe u hodnik – Vili je spavao kao zaklan – i primakao uvo čunku, onoliko koliko je njegova toplota dozvoljavala, i čuo sam majku:

„Došla sam da uzmem neke stvari. Verovatno ću kod njih ostati čitavu noć. Dodaj mi sve pelene iz ormana, a onda odmah idi kod Ruklina i traži veliki kotur pamuka, od najfinije vrste, i to donesi kod Dempsterovih. Doktor je rekao da, ako nema veliki, doneseš dva mala kotura.”

„Nije valjda da će se poroditi?”

„Da. I to prerano. Nemoj me čekati.”

¹ *The Boy's Own Paper* (engl.) – Časopis sa pričama za dečake, koji je izlazio u periodu 1879–1967. (Sve primedbe u tekstu su prevodiočeve.)

Ali, naravno, on ju je čekao sve do četiri sata izjutra, kada je sudeći po glasu, došla zamišljena i turobna, a onda se opet – ne znam zašto – vratila kod Dempsterovih. A ja sam ostao budan mučen osećanjem velike krivice.

Eto tako je Pol Dempster, čovek za koga ste sigurno čuli (mada je slavu stekao pod drugim imenom), došao na svet, u rano jutro 28. decembra 1908. godine.

2.

Pišući ovaj izveštaj, dragi upravitelju, svesno sam počeo od rođenja Pola Dempstera, jer je on bio uzrok mnogo čemu što će se kasnije dogoditi. Ali, upitaćete se, zašto Vama pišem? Zašto posle mnogo godina druženja na profesionalnoj osnovi, druženja tokom koga sam bio uzdržan po pitanju mnogih stvari, ja odjednom baš Vama pišem o njima?

To činim zato što me je duboko uvredio idiotski članak koji se pojavio u „Školskoj hronici”, u leto 1969. godine. Nije me uvredio samo nepismen ton pomenutog spisani-ja (mada bi prilozi u tromesečniku slavne kanadske škole trebalo da budu malo pismeniji), već način na koji je u nje-mu predstavljena moja ličnost; prikazan sam kao tipičan ostareli i izlapeli nastavnik, koji plače kad odlazi u penziju i kome zbog toga na vrhu nosa visi suza. Ali neka sam čla-nak govori o sebi i neka se vidi sva njegova ništavnost.

ZBOGOM ZA ČEPIĆA

Glavna stvar poslednjeg „raspusta” u junu bila je večera organizovana u čast Danstana Remzija, zvanog Čepić, čoveka koji je četrde-set i pet godina predavao istoriju, a poslednjih

dvadeset i pet, pored osnovnog zadatka, obavljao i dužnost pomoćnika upravitelja škole. Na večeri je bilo prisutno sto šezdeset osam bivših učenika, među kojima je bilo nekoliko poslanika i dva ministra. Naša kuvarica gospođa Pirs je u pripremi obeda prevazišla svoje opštepoznate kulinarske sposobnosti. Sam Čepić bio je u dobroj formi, uprkos poodmaklim godinama i trombozi koju je dobio posle smrti dugogodišnjeg prijatelja Boja Stontona, bivšeg učenika i predsednika Upravnog odbora škole. Slavljenik je sigurnim glasom, na kome bi mnogi mlađi mogli da mu pozavide, govorio o svojim bezbrojnim đacima, od kojih su mnogi na važnim državnim položajima.

Čepićeva karijera je mladim učiteljima mogla da posluži kao primer i opomena, jer je, po sopstvenim rečima, u školu došao 1924, sa namerom da ostane samo kratko vreme, a ostao je svih četrdeset i pet godina. Tokom tih godina, on je predavao istoriju mnogim dečacima od kojih su neki i studirali tu nauku na univerzitetima Kanade, Sjedinjenih Država i Ujedinjenog Kraljevstva. Na večeri su, u svojstvu počasnih gostiju, bila prisutna i četiri profesora Univerziteta Kanade, a jedan od njih, dr E. S. Voren sa Univerziteta u Torontu, održao je govor u čast Čepića, hvaleći njegov bezgranični entuzijazam i duhovito govoreći o njegovim tumačenjima linije koja istoriju deli od mita.

Ova poslednja tema lukavo je naglašena kroz poklon koji je Čepić dobio na kraju te večeri. Bio je to dobar magnetofon, na kome će on moći da zabeleži svoje uspomene na prošlo, manje složeno doba školske istorije. Na magnetofonu je, osim govora upravitelja škole, zabeleženo i izvođenje školskog hora, koji je pored ostalog otpevao i Čepićevu omiljenu pesmu – sasvim prikladnu ovom trenutku – „Neka sveti budu sa onim koji je počinuo od svog rada.” I tako je škola rekla: „Zbogom i srećno Čepiću naš! Služio si školi, onako kako si najbolje umeo, tokom svojih dana i u svojoj generaciji. Obavio si svoj posao, dobri i verni slugo!”

Sada ga, upravitelju, imate u celini, čitav članak, izašao iz pera tog magarca Lorna Pakera, magistra koji trenutno sprema doktorat. Treba li da obrazložim svoju uvređenost? Zar me to ne pretvara u ono što Paker misli da jesam – u senilnu, bivšu veličinu, koja je četrdeset i pet godina predavala istoriju, oslanjajući se samo na popularne prikaze i fiks-ideju o mitu, ma šta pomenuta gluperda podrazumevala pod tim pojmom.

Ne žalim se što u članku nije pomenut Viktorijin krst; o tome je dovoljno rečeno u danima kada se mislilo da takav orden doprinosi ugledu nastavnika. Međutim, mislim da je nešto moglo biti napisano i o mojih deset knjiga, od kojih je jedna prevedena na pet jezika i prodana u više od četvrt miliona primeraka, dok su druge izvršile značajan uticaj u oblasti mitološke istorije, oblasti povodom koje je Paker hteo da napravi svoju glupu šalu. Činjenica da

sam ja jedini protestantski saradnik časopisa „Analekta Bolandijana”² i da sam čitavih trideset šest godina slao svoje priloge, potpuno je zanemarena, mada je sam Ipolit Deleše povoljno ocenio moj rad i o tome ostavio pisano svedočanstvo. Ali ono što me najviše jedi jeste pokrovi- teljski ton priloga – kao da nikad nisam živeo izvan učio- nice, kao da nikad nisam vodio pun život, kao da se nikad nisam radovao i tugovao, nikad upoznao ljubav i mržnju, ukratko – nikad bio nešto drugo osim onog što može da shvati Pakerova magareća pamet, a on me poznaje tek nekoliko godina, i to vrlo površno. Paker, koji me gura u zaborav uz pomoć biblijskih citata, citata čiju nepriklad- nost ta neznalica nije u stanju da shvati. Paker i njegovo naučno shvatanje istorije. O bože! Paker, koji nije u sta- nju da shvati i da zamisli kako je mene i moj karakter Sudbina odabrala za vitalnu, mada nedovoljno hvaljenu, ulogu Marginalca! Čovek koji ne bi uspeo da shvati šta je uloga Marginalca, čak i kad bi upoznao glumca, nosioca te uloge u trivijalnoj drami sopstvenog života.

Dakle, pošto osećam kako mi se vraća snaga, u ovoj kući smeštenoj u planinama – kući u kojoj se iza mnogih privida skriva prava istina – osećam potrebu, upravitelju, da Vam objasnim svoju ličnost, Vama koji ste na vrhu ove neobične škole u kojoj sam, čini se, ostavio određeni trag. Ali, kakav je to posao?

Pogledajte ono što sam napisao na početku svojih uspomena. Da li sam dočarao makar malo od one neobič- ne noći u kojoj je Pol Dempster došao na svet? Siguran sam da je moj sažeti prikaz Persi Bojd Stontona tačan, ali šta je sa mnom, sa mojom ličnošću? Autobiografije i

2 *Analekta Bollandiana* – Teološki časopis posvećen problemima hagiografija.

uspomene u meni su oduvek izazivale podrugljiv osmeh, jer je u njima, po pravilu, autor na početku simpatični dečak koji teži saznanju i koga muče misli i zapažanja, koja on, mada su neprimerena njegovim godinama, izlaže sa lažnom naivnošću koja kao da kaže: „Kakvo sam čudo od deteta, ali opet i običan dečak, oduvek bio.” Imaju li ti pisci svest o tome šta zapravo znači biti dečak?

Što se mene tiče, ja znam šta to znači i to sam značenje potvrdio i osnažio tokom četrdesetogodišnjeg bavljenja dečacima. Dečak, to je čovek u malom i, mada ponekad može da ispolji veliku moralnost kao i osobine koje zbog njegovog dečačkog izgleda mogu delovati privlačno, on je takođe i spletkaroš, sebičnjak, izdajnik, Juda, varalica i nitkov, jednom rečju – čovek. Oh, kad pomislim na te autobiografije u kojima se pisac prenemaže i glumi Dejvida Koperfilda ili Haklberi Fina! Lažljive, lažljive su kao kurvina zakletva!

Mogu li istinito da pišem o svojim dečačkim godinama? Ili će se to odvratno samoljublje, koje se tako često uvlači u predstavu o nama samima, neprimetno uvući i pokvariti čitavu priču? Mogu samo da probam. A za početak moram pružiti sliku sela u kome smo rođeni Persi Bojd Stonton, Pol Dempster i ja.

3.

Seoski život je u poslednje vreme toliko prikazivan na filmu i na televiziji da se čoveku diže kosa na glavi od same pomisli da mora opet da sluša nešto o njemu. Biću kratak koliko mogu jer se prava slika o nečemu ne postiže kroz gomilanje detalja, već kroz naglašavanje onog što nam se čini važnim.

Nekad je bilo moderno prikazivati sela kao mesta na kojima žive srdačne i simpatične gluperde, neiskvarene gradskim životom, mada povremeno lukave u pogledu seoskih poslova. Kasnije je bio običaj da se govori kako su sela iskvarena porokom, pre svega seksualnim izopačenostima, koje bi iznenadile i samog Kraft-Ebinga. Tvrdilo se kako, dok se na ulici javno ispovedaju moral i pobožnost, iza čipkastih zavesa besne sodomija, bestijalnost, sadizam i mazohističke strasti. Naše selo nikad nije bilo takvo. Bilo je mnogo raznovrsnije i zanimljivije nego što se obično misli, i ako je u njemu bilo greha, ludovanja i grubosti, ono je u sebi nosilo mnogo više vrlina i dostojanstva, pa čak i plemenitosti.

Selo se zvalo Detford, ležalo je kraj reke Temze, i bilo oko dvadeset kilometara udaljeno od Pitstauna, sreskog sedišta i najbližeg većeg mesta. Selo je zvanično imalo oko pet stotina žitelja, ali je sa okolnim farmama taj broj dostizao cifru od skoro osam stotina duša. Imali smo pet

crkava: anglikansku, siromašnu ali ispunjenu nekom mističnom nadmoći; prezviterijansku, solventnu i – po sopstvenom osećanju – intelektualnu; metodističku, siromašnu, ali vatrenu; baptističku, solventnu i štedljivu; rimokatoličku, nama tajanstvenu ali bogatu, jer su je često, i po našem mišljenju nepotrebno, iznova oslikavali. Imali smo jednog advokata koji je bio i sudija, i bankara, vlasnika privatne banke, kakvih je u to doba bilo u mnogim selima. Imali smo i dva doktora; dr Mekozlenda, koga su smatrali pametnim čovekom, i dr Stontona, Persijevog oca, koji je takođe bio pametan, ali za trgovinu nekretninama – bio je vlasnik mnogih hipoteka i više firmi. Imali smo i zubara, sa ordinacijom od koje prljaviju nisam video. Imali smo i veterinara, koji je mnogo pio, ali i znao svoj posao. Imali smo i fabriku konzervi, koja je glasno i grozničavo radila i onda kada nije imalo šta da se proizvodi; osim nje imali smo i strugaru i nekoliko prodavnica.

U selu je glavna bila porodica Atelstan, čiji su se preci još u devetnaestom veku obogatili prodajom drvne građe; oni su, jedini u Detfordu, posedovali kuću sa tri sprata, smeštenu na putu za groblje. Većina naših kuća bile su napravljene od drveta, a neke od njih su, zbog ćudljive Temze, bile podignute na stubovima. Jedna od preostalih Atelstonovih žena živela je prekoputa nas; bila je to sirota dementna starica, koja je povremeno uspevala da pobegne svojoj kućepaziteljki i da istrči na put na kome se valjala i, dižući oko sebe oblake prašine, vikala na sav glas: „Ljudi, hrišćani! Dođite, pomozite mi!” Obično su kućepaziteljka i još jedna osoba uspevali da je smire i odvedu kući; ta druga osoba po pravilu je bila moja majka, dok ja nikad nisam imao tu ulogu – stara me nije podnosila jer sam joj ličio na nekog lažnog prijatelja iz mladosti.

Međutim, mene je njeno ludilo zanimalo, pa sam uvek, u nadi da ću pričati sa njom, istrčavao na ulicu i spasavao je od njenih pokušaja da se domogne slobode.

Moja porodica uživala je određeno poštovanje zato što je moj otac bio vlasnik i urednik lokalnog nedeljnika „Detforska zastava”. Nije to bilo neko napredno i prosperitetno preduzeće, ali nas je, zajedno sa štamparijom, izdržavalo i mi nikad nismo oskudevali ni u čemu. Moj otac nikada nije zarađivao više od pet hiljada dolara godišnje. On nije bio samo vlasnik i izdavač; bio je i štampar i mehaničar. U poslu su mu pomagali melanholični mladić po imenu Džamper Sol, i devojka koja se zvala Neli Balok. Bile su to dobre male novine, poštovane i omrznute, baš kakav lokalni list treba da bude. Uvodnik, koji je moj otac direktno unosio na slovoslagačku mašinu, uvek je pažljivo čitan i komentarisano. Može se reći da smo mi u određenom smislu bili književna elita zajednice, a moj otac je, zajedno sa sudijom, bio član Upravnog odbora seoske biblioteke.

Naše domaćinstvo bilo je predstavnik boljeg načina života; mi smo o sebi imali visoko mišljenje. Deo tog mišljenja počivao je na tome što smo bili Škoti; moj otac je kao mlad čovek došao iz Damfrija, ali je majčina porodica već tri generacije živela u Kanadi, i pri tome su bili isti onakvi Škoti kakav je bio njihov predak kada je napustio svoj zavičaj. Do svoje dvadeset i pete godine bio sam ubeđen da su Škoti so zemlje. I mada se ono nije nikad glasno izgovaralo u našoj porodici, to mišljenje prihvatano je kao opštepoznata istina koju nije potrebno dokazivati. Većina žitelja Detforda u zapadni Ontario došla je iz južne Engleske, pa nije nikakvo čudo što su nas, Remzijeve,

smatrali oličenjem zdravog razuma, razboritosti i ispravnog mišljenja o praktično svim stvarima.

Čistoća, na primer. Moja mati je bila čista žena – baš čista! Naš poljski zahod bio je sanitarni uzor za čitavo selo. Vodu smo dobijali iz izvora u Detfordu, i ona se za sve moguće potrebe grejala u rezervoaru, koji smo zvali „cisterna” i koji je bio smešten pored kuhinje. Svaka kuća imala je sopstveni zahod, i oni su bili najrazličitijih vrsta: od oronulih straćara, sklonih padu, do finih zdanja od kojih je naše možda bilo i najbolje. O tim zahodima pričale su se mnoge šale, sve dok nisu postali potpuna retkost; ali oni nisu bili nimalo beznačajni, i ko nije hteo da budu leglo prljavštine i srama, u njih je morao da uloži mnogo truda.

Osim ovog dvorišnog uzora higijene, u kući smo imali i „hemijski klozet”, koji je trebalo da se koristi samo u slučaju bolesti nekog od ukućana; međutim, on je bio tako smrdljiv i nepouzdan, da je bolesti samo dodavao novu bedu, pa je zato retko bio korišćen.

To je sve što trenutno treba reći o Detfordu; svaki novi podatak biće samo deo moje priče. Bili smo ozbiljni ljudi, kojima ništa nije nedostajalo i koji se nisu osećali manje vrednim od žitelja većine mesta. Međutim, sažaljivo smo gledali na Bouls Korners, selo udaljeno šest kilometara, sa samo pedeset žitelja. Živeti u Bouls Kornersu za nas je značilo biti seljačina kojoj nema spasa.

Robertson Dejvis
MARGINALAC

Za izdavača

Dijana Dereta

Glavni i odgovorni urednik
Aleksandar Šurbatović

Lektura

Iskra Vuksanović

Korektura

Aleksandra Šašović

Likovno-grafička oprema

Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-051-0

Tiraž

1000 primeraka

Beograd 2016.

Izdavač / Štampa / Plasman

DERETA doo

Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd

tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižare DERETA

Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

Banovo brdo, Dostojevskog 7, tel.: 011/ 35 56 445, 30 58 707

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.111(71)-31

ДЕЈВИС, Робертсон, 1913–1995

Marginalac / Robertson Dejvis ; prevod s engleskog
Slobodan Damnjanović. – 1. Deretino izd. – Beograd
: Dereta, 2016 (Beograd : Dereta). – 386 str. ; 21 cm. –
(Biblioteka XX vek)

Prevod dela: Fift Business / Robertson Davies. – Tiraž
1.000.

ISBN 978-86-6457-051-0

COBISS.SR-ID 222050316